

378(082)
Ф79

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ім. М. ДРАГОМАНОВА
ФУНДАЦІЯ ім. ОЛЕГА ОЛЬЖИЧА
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
ІНСТИТУТ
МІСЬКИЙ ТА ЖОВТНЕВИЙ РАЙОННИЙ ВІДДІЛИ
НАРОДНОЇ ОСВІТИ м. КРИВОГО РОГУ

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ
СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТА
УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

(Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції)

частина I

КИЇВ—КРИВИЙ РІГ

1995 р.

зв'язного мовлення, показав взірець системного підходу до розв'язання проблем оптимізації мовної підготовки учнів у школі.

М. ВЕРБОВИЙ, Н. ВЕРБОВА,

Кривий Ріг

СПОСТЕРЕЖЕННЯ НАД ЛЕКСИКОЮ ОДНОГО
ТЕКСТУ Г. СКОВОРОДИ
(«БАСНИ ХАРЬКОВСКІЯ»)

Як відомо, м ова творів Г. Сковороди — явище складне, тому, щоб мати об'єктивне уявлення про неї, слід, очевидно, досліджувати мовну систему філософа з різних сторін.

Послідовне вивчення характеру вживаної Григорієм Сковородою лексики в одному з його текстів допоможе, гадаємо, дійти певних висновків про використання автором мови у тому жанрі, який представлятиме розглядааний текст. Дослідження усіх текстів нашого філософа з такої точки зору сприятиме, поза усяким сумнівом, глибшому проникненню в стилістичну систему Г. Сковороди, що в свою чергу, на наше переконання, створить ґрунт для більш точного розуміння місця й ролі Григорія Сковороди в історії української літературної мови.

Використання Г. Сковородою у своїх текстах елементів різних мов було підпорядковане, на думку дослідника, одній меті: прагненню філософа до народної української мови, до вироблення української літературної мови на живій народно-розмовній основі², такий підхід, гадаємо, насамперед повинен бути відображеним у доборі лексичних одиниць. Г. Сковорода свої байки створював протягом приблизно п'яти років (1769—1774 рр.), тобто текст зафіксував, певне, якісь загальні, такі, що не змінилися погляди автора на використання мови. Спробуємо виявити їх, характеризуючи окремі лексичні одиниці тексту (матеріал взято довільно).

Іменник **время** потрапив до тексту байок, скоріше за все, не з російської мови, а з рідної говірки Г. Сковороди, в

¹ Огляд частини праць про мову Г. Сковороди див. Багалій Д. Український мандрований філософ Григорій Сковорода. — К., 1992. — С. 350—364. Ще див. І. Білодід, Києво-Могилянська академія в історії східнослов'янських літературних мов. — К.: Наука, думка, 1979. С. 108—110, 115|129. Русанівський В. Джерела розвитку східнослов'янських літературних мов. | К.: Наук. думка, 1982. — С. 165—167.

² Білодід І. Києво-Могилянська академія в історії східнослов'янських літературних мов. — К.: Наук. думка, 1979. — С. 123.

якій це слово збережене ще від давньоруської епохи, напр.: в древніє века, в самое тоє **время** (109)³ та тор.: на тоє **время** войскового товариства било немало (ДНМ 49 1711 Лохвиця), ця лексема й досі функціонує в українських говірках (ЕСУМ і 432—433).

Давній номен (**камень** (демінутив **камушок** (121) хоча й збігається з формою називного відмінка однини відповідної російської лексеми, проте у родовому та місцевому відмінках іменник має яскраво українські форми: сего **каменя** твердость (116), льтаєє свое благополучно **на камень** окончила (109), тобто це слово, мабуть, правильніше розглядати або як народну форму **камень** (Гр. II 212) пор.: *пе/р/стенъ* золотій *з/ъ/ камен/ъ/цемъ* *че/р/вонымъ* (ДНМ 90 1717), або, що на нашу думку найбільш імовірно, як стилістично марковану, високу проти народного **камінь**; до того ж слово, вжите Г. Сковородою, здавна було відомо книжнописемній мові, напр.: **камень** (Сл. Лекс. 456 1642), **камень** (Макс. 655 1718—1724). Сказане, гадаємо, справедливе й щодо слова **попел** (народне **попіл**) Гр. III 331; АУМ і № 44//, напр.: Жалею, что .погребен **в пепель** живеш (116). Пор. українське у **попелі** та книжне (*пепе/л/л/* Сл. Лекс. 122 1642), **пепел** (Макс. 182 1718—1724).

Нинішнє функціонування у північних говірках лексеми **плетінь** як **племинь**, **плетієн**, **плетінь** (СПГ 162) наводить на думку, що форма іменника **плетень** витворена, очевидно, Г. Сковородою з потреб стилістичного відмежування слова від народного **плетінь** (Гр. III 194), тим більше, що за нашим матеріалом, лексема **плетень** у говорах української мови не фіксується.

Показовим вважаємо з такої точки зору використання українським філософом слів **пчела** (126) та **пчельник** «пасіка» (107), які й сьогодні відомі окремим говіркам, напр.: **пчеля**, **пчельня** «пасіка» (ЕМУМ I 157). Закономірна для української мови зміна *е* після шиплячого на *о* у номері **пчела** фіксується від XV ст. (ССУМ I 133—134), принаймні тексти, що відображають народну мову Лівобережної України XVIII ст., послідовно, за нашими даними, засвідчують вживання тільки форми **пчола**, напр.: *пчоли щона/и/лучшіє* (ДНМ 106 1719 Лохвиця), у імшанку *у/л/лєвь з пчолами* 17 (306 1744 Ромни), яка й нині є широковідомою

з Григорій Сковорода. Повне зібрання творів у двох томах. — К.: Наук. думка, 1973. Т. 1. (далі покликаємося на це видання в тексті, вказуючи сторінку в дужках. З технічних причин букву «ять» передаємо великою літерою Ъ, іншомовні слова транслітеруємо).

на Полтавщині (АУМ I № 121)⁴. Те ж саме, здається, можна сказати про пару **плечыник** — **пасіка**: відзначаємо для терену, що нас тут цікавить у зв'язку з текстом байок Г. Скворода, лише лексему **пасіку**, напр.: **паськи** мьють а обидва (ДНМ 107 1719 Лохвиця) та пор. АУМ I № 283. Отже, цілком логічно, що наше переконання, розглядати опозицію **пчола** — **пчела** у XVIII ст. як розмежування живомовного, простого, та книжного, високого, пор. ще книжне **пчела** (Ол. Лекс. 86 1642), **пчела** (Макс. 78 1718—1724).

У досліджуваному тексті привертають увагу до себе штучні форми, що виникли внаслідок поєднання різномовних компонентів. Українське народне слово **бовваніти** «виднітися в далині» (Гр. I 78) Г. Скворода, найпевніше, під впливом книжного іменника **болван** (пор. ЕСМ I 218), який ужити на одній сторінці з указаним дієсловом і, очевидно, відповідно до вимог фонетики книжної мови виправляє на **болваніти**⁵: Істина острому их взору не издали **болванья** (108). Цілком зрозуміло, що неживою з походження є її форма неозначеного займенника **чтось**, утворена поєднанням книжного слов'яноукраїнського **что** (Сл. Лекс. 537 1642) та власне української частки **-сь**, що функціонує у складі займенників **хтось**, **щось**, напр.: люблю тсе, **что** сверху ничто, но в серіодкъ **чтось** (107), **ньчтось** возль нея любит (120).

Вплив латинської мови на Григорія Сквороду в розгляданому тексті можна, ймовірно, виказати словом **комплемент** (лат. **комплементум** (сове/р/шеїе, и/с/полненїе» (Сл. Лекс. 133 1642; Макс. 217 1718—1724): в тебь столько есть разума, сколько в тьх двух мужичках, с которых один, нагнувшись, поздоровил мене задравши платье, за то, что я раздувал пшеницу, как он ся чистил, а другой також же **комплекмент** здылал в то время, как я ему не давал вывершить копну сына (114). Нормативне **комплімент** «приємні, люб'язні слова (СУМ IV 251) є російським запозиченням із західноєвропейських мов (ЕСУМ II 542), що вперше фіксується, як твердить дослідник, у 1702—1703 рр. (Ш. 243). Іменник **турка** також, слід, мабуть, виводити від середньолатинської форми **Турка** «турок, турчин» (Сл. Лекс. 520 1642), напр.: Богатый **турка** прїехал ...в наш город (110); ще пор.: искусныйший **юриста** (112) та середньолатинське **юриста** (Ф. IV 533). Нам не вдалося виявити в укра-

⁴ Приклад з др. п. XVII ст.: Пнове, любо то тая **пчола** вибита подано у Ващенко В. С. Полтавські говори. — Харків, 1957. — С. 77.

⁵ На це слово звернув увагу ще О. Потебня, див.; Багалій Д. Український мандрований філософ Григорій Скворода. — К., 1992, С. 353.

їнській мові лексеми **бабій** із таким значенням, як у тексті філософа: Басня тогда бывает скверная и **бабія**, когда в подлой и смьшной своей шелухь не заключает зерно истины (107). У іншому списку досліджуваного тексту лексема **бабій** витлумачена сполукою **бабій вздор** (489), здається, семантику слова **бабій** у тексті можна прояснити, зіставивши його з латинським прикметником **аналіс**. «1 старушечий, бабий. 2. перен. вздорный, нелепый» (ЛРС 48).

Звукове оформлення назви для нічного горщика **уринал** в розгляданих байках, напевне, виразно вказує на польську мову, через яку слово потрапило до української (пор. польське **уринал** «нічний горщик» (ЕСУМ I 565—566//, оскільки безпосереднім відповідником до середньолатинського **уріналіс** «сечовий» має бути, звичайно, форма **урінал**: Известно, что в царских домах находятся фарфорные, серебряные и золотые **урынали** (128).

Відомі книжно-писемній українській мові, за свідченням джерел, були й синоніми **адамант** та **алмаз**, напр.: **Адаманть**. **Алмаз**. **Діаманть** (Макс. 24 1718—1724), які в такому вживанні зустрічаємо в обстеженому тексті: **алмаз**, **адамантій** (116). Походження форми **адамантій** у тексті нам невідоме. Інше давнє запозичення з грецької мови **измарагд** (Ф. П. 122) Григорій Сковорода подає у власнє українській формі **смарагд** (116), пор. **смарагд** (Гр. IV 156). Звукова оболонка номена **бысер** (перли» (127) характерна для народної мови й нині (ЕСУМ I 202), а російській мові властива, здається, лише форма **бисер** (Д. I 88). Назва ще одного каменя, думаємо, також виразно виказує українське походження Ном сєдьдовал с **Оселкою** (114), **Оселка**-Оселок (Гр. III 65) та пор.: Бритовникъ, (в/ь/) которо/мъ/ бритва і **оселка і** и ножички одны (ДНМ 301 1744) і російське **Оселоць** (Д. II 61).

Українські іменники **ручай** та **потік є** закономірним продовженням давньоруських (Німчук 1992: 123), обидва слова вживаються в тексті розгляданих байок Г. Сковороди, напр.: Напійся со мною в сем**ручайкь** (119), холм, многін сюда **поточки** посылающий (116).

Давнім українським іменником є й лексема **линовище** «скинута гадюкою, що полиняла, стара шкіра» (Гр. II 359; ЕСУМ III 236—237), відома ще праслов'янській мові (ЭССЯ 15 111), напр.: Змія весною скинула **линовище** (115). Однокоореневі утворення ширко представлені в говірках української мови, напр.: **линовисько** «зовнішній покрив вужа, який полиняв» (Корз. 154), **ліновиня**, **ліновище** «скинена

гадюкою шкіра» (СБГ I 414), **линець** «рак, що линяє» (СГНН II 252).

Звичайно, немає потреби розглядати як русизм і слово **волна** «шерсть» (Д. I 233), що широкоживане було в мові давньоруського періоду **вълна** «шерстяний покрив тварин; шерсть для пряжі» (СДРЯ II 161), і яке продовжувало функціонувати, за свідченням писемних текстів, на Полтавщині у XVIII ст., напр.: **волни** два локотники (ДНМ 323 1775 Лубенський полк). Пор. у Григорія Сковороди: **Мы бережем овцы, довольны волною** и молоком (122). До речі, конструкція типу **мы бережем овцы** характерна для лівоберезних говірок, напр.: **мнь припало тіє конь пасти** (ДНМ 36 1706 Чернігівський полк), ще див. АУМ I № 277. Синтаксис байок Г. Сковороди, якщо можна так сказати, напрочуд живий і настійно вимагає, що зрозуміло, окремі розмови.

Іменник **ядь** «їжа» (125) потрапив до тексту, що розглядаємо, поза усяким сумнівом, як стилістично забарвлений, книжний, напр.: **ядь** (Сл. Лекс. 539 1642), **сньдь**, **пища**, **брашно...**, **ядь**, **яденіє**, **ястіє..** (Макс. 394 1718—1724). Характерно, що й для В. Даля це слово — виразний церковнослов'янізм (Д. IV 673).

Можливо, відштовхуванням від більш поширеної форми **ярмо** (Гр. IV 542) можна пояснити вибір Г. Сковородою давнішого **ярем** (давньоруське **ярьмь** (Ф. IV 561// із тим же значенням (Гр. IV 541).

Цікаво, що дуже давній номен **ил** «глина, мул» у тексті байок має родову форму, яка дослідниками досі, здається, не відзначена (ЕСУМ II 294; Німчук 1992: 137—138).

З інших назв неживої природи нашу увагу привернув до себе виразно український характер приметника в **свищ** «порожній горіх з отвором» (Гр. IV 107), слово невідоме російській мові (Ф. III 582). Напр.: **Басня... бывает... похожа на оръх свищ** (107). Укажемо також, що літературний іменник **горіх** (СУМ II 131) ще й нині на Полтавщині відомий у паралельних формах **оріх** — **горіх** (АУМ I № 142), а в українській книжно-письмоовій мові, як подають пам'ятки, ця лексема була в обігу без протетичного **г**: **оръхь, о-ръшо/к/** //Сл. Лекс. 284 1642), **оръхь** (Макс. 817 1718—1724).

Старинні тексти тривалий час фіксують форму **яблонь** (Німчук 1992: 254), що її, мабуть, як книжку зустрічаємо й у Г. Сковороди, напр.: **мы в ней, как яблонь** в своем зернь, сокрываемся (108). У живому мовленні рефлексом цього іменника є форми **яблінь**, **яблунь** (Гр. IV 534), прищепу яблуню и три дички груши викопано (ДНМ 114 1720 Лолвиця). Праслов'янське утворення **черниця** «чорниця» ЭССЯ 4

151—152) філософ міг увести до свого тексту лише під впливом живої української мови⁶: Гдь меньше клюквы и **черницы**, там меньше скорбунтой бользни (123), ще пор. **черниця** «чорниця» (Гр. IV 458), **чорниця** (**черниця** 470) «чорниця» (СПГ 231).

Із назв тварин у байках Г. Сковороди впадає в око іменник **велблюд** (119), який точно відповідає народній українській формі (ЕСУМ I 351), ще пор. прикметник **ве/л/б/ь/люжий** (ДНМ 350 1761 Лубенський полк). Як синонім до **велблюда** філософ уживає слово **горбач** (119), яке з таким значенням ми у словниках не виявили. Імовірно, ця лексема — авторовий неологізм, утворений за зразком номена **рогач**: Куда спышиш, господин **Рогач?** (119), пор.: **Рогач** «З. Олень» (Гр. IV 27). Інше дуже давнє слово на означення мисливської собаки, хоча й відоме словникам, та не в такій формі, як у Г. Сковороди: говорив **выжель** (117), пор.: **выжел**, **выжлецъ** (ЕСУМ I 372).

Іменник **вдод** (118) зраджує українську вимову автора розгляданого тексту, пор. **одуд** (Гр. III 43), **удуд** (IV 321) та **удодъ** (Д. IV 476). Ще один номен на позначення птахи **дремлюга** «птица козодой» (Гр. I 442) у тексті виступає як **дремлюг** (118), досі відомі були тільки **дрьомли/х/**, **дрьмань**, **дрьмликъ**, (Сл. Лекс. 73 1642), **дрімлюга**, **дрімлюх**, **дрімух**, (ЕСУМ II 130). Українська мова зберегла старовинний термін **нетопир** з давньою семантикою «кажан», який і нині побутує в окремих говірках (Німчук 1992; 202), це слово у Г. Сковороди має твердий кінцевий приголосний **н** **нетопир** (118), пор.: **нетопи/р/** (Сл. Лекс. 284 1642), **нетопы/р/**, **кажа/нь/**), (макс. 81, 1718)—1724), тому в орудному відмінку закономірною є форма **с... нетопырем** (130), тоді як російській мові цей номен відомий тільки з м'яким кінцевим приголосним **н** **нетопырь** (Д. II 539). З обстеженого тексту випливає, що синонімом до назви **чорного дроздика** (120) є слово **косик** (120), явище давно відоме українській мові, напр.: **кось** «дрізд» (Сл. Лекс. 460 1642), **Кось птица**. **Дро/з/дь че/р/ный** (Макс. 733 1718—1724), **кіс**¹ «чорний дрізд» (ЕСУМ II 449—450), **кос**² «чорний дрізд» (III 47), **косиця** «самка дрозда» (СВГ I 380). Принагідно зауважимо, що написання у прикметнику **чорному** після шиплячого **ч** підтримувало, гадаємо, стару книжну традицію: **черный** (Сл. Лекс. 95), **черный**, **мрачный** (Макс. 101); таке ж написання зрідка зустрічаємо й у записах народної мови XVIII ст., напр.: смушковъ **чернихъ** (ДНМ 340 1756), Жи-

⁶ Пор. Русанівський В. М. Джерела розвитку східнослов'янських літературних мов. | К.: Наук. думка, 1985. — С. 166.

бу вимову посвідчують, слід думати, такі приклади: волосу **чорного** (ДНМ 271 1738), шуба блакитна, **чо/р/нимь** хуро/мь/ по/д/шита (322 1751), подібні приклади відомі й у XVII ст.⁷. Пізно засвідчено російське діалектне **косик** «чорний дрізд» є, скоріше всього, українським запозиченням, оскільки відоме тільки у південних говірках російської мови (ЕССЯ II 75). Російський звуковий склад слова **орел** (III) вимагає, що зрозуміло, іншого орфографічного оформлення, пор. **ничево** (132).

Григорій Сковорода не розрізняє семантики номенів **змія** й **змій**, напр.: **Змія** весною скинула линовище ...**Змій** говорить... И повела (115). За спостереженнями вченого, «із семантикою «змія» слово **змій** рідко використовується і в сучасній мові» (Німчук 1992: 216).

Інший старовинний зоономен **шершень** (126) нині нормативний (СУМ XI 446), а в говірках продовжує функціонувати в різних фонетичних та словотвірних варіантах, напр.: **шаршун** (Корз. 259), **шершун**, **шерстень** (Гр. IV 493, про ці два слова детальніше див. Німчук 1992: 224—225). Пізніше похідне утворення **мурашка** (122), здається, вперше фіксується саме в розгляданому тексті Григорія Сковороди (Німчук 1992: 228).

За нашими спостереженнями, значення, з яким іменник **стать** виступає в байках Г. Сковороди, характерне тільки для української мови, напр.: многих поволокло **в стать**, совсьм природь их противную (114), Всякой власти, званію, чину, **статью**, ремеслу, наукам начало и конец — дружба (131), пор. **стать** «1. суспільний стан, 2. званія» (Гр. IV 114) та **стать** «будова тіла, відповідність будови тіла та окремих членів...» (Д. IV 310).

Здається, точно не може бути запозиченим із російської мови слово **свышнийк** (116), якій значення цього слова «свічник» (Гр. IV 110) просто не характерне, пор.: **свьчникь** «майстер, що виготовляє свічки» (Д. IV 159), до того ж запис Г. Сковороди фіксує явище регресивної асиміляції, що є рисою народної української мови, напр.: **ручникь** про/с/тій малій (ДНМ 340 1756), **рушниковь** про/с/ти/х/ два (340). Нормативним є **рушник** (СУМ VIII 919), але **свічник** (XI 98).

Як можемо пересвідчитися, з розгляданих іменників значну частину складають українські народні форми (приблизно 27 слів), другим помітним лексичним елементом тексту «Басен Харьковських» є книжні форми (щось коло 17 слів); вибір матеріалу, повторимо, здійснювався довільно.

⁷ Ващенко В. С. Полавські говори. — Харків, 1957. — С. 77, 87.

Дієслова в розгляданому тексті Г. Сковороди теж, думаємо, можна поділити на власне українські форми, напр.: Честолюбіє ли тебе **вадит** ко гръху (125), не давал **вывершитъ** копну сына (114), мы один пред другим **выспъывали** (110), дѣло, **дѣемое** без природы (117), та на виразно книжні, напр.: **сньдающе** их вмѣсто хльба (122), **подвігнулся** Лев (124), **ядим** то, что по природѣ (130) тощо. Але характерною особливістю усіх дієслів тексту є та, що вони, дієслова, за незначним винятком, ужиті в українських особових та часових формах. Відхиленням від указаної особливості функціонування дієслів у цілому тексті байок, за нашою фіксацією, є лише ось ці форми дієслова **быти**: Они не что **суть**, как образы, прикрывающій, как полотном, истину (108). Я ... ползы **есмь** податель, я ... **есмь** земля (121), Свѣцкія книги ... всякой ползы и красы **суть** преисполнены (121), в богъ **нѣсть** мужскій пол ни женскій (127). Стилiстичне навантаження (церковнослов'янське), як і граматичне значення наведених дієслівних форм, думаємо, досить прозоро.

Відомо, що дієслова є своєрідним центром речення, тобто у структурі тексту дієслівні форми — один із конституючих факторів цього тексту, тому неґація Г. Сковородою книжних граматичних дієслівних форм, імовірно, була викликана в першу чергу світським характером тексту⁸, можливо, певну роль тут мало й бажання автора бути якомога ближчим читачеві (слухачеві).

Висновок напрошується виразний: стилістичне піднесення тексту байок досягнуте Г. Сковородою й унаслідок насичення цього тексту книжними церковнослов'янськими лексичними одиницями (функціональним різновидом яких, звичайно ж, є грецькі й латинські слова та прислів'я у власних православних штатах, розсіпані по тексті (107, 108, 117, 121—122, 128, 129); мабуть, сюди слід долучити цитати з Біблії, що є промовистим засобом стилістичного маркування розгляданого тексту, але все це — поза темою статті). Пізніше спробу створити високий стиль «головно на схрещенні народної (фольклорної) мови з церковнослов'янською

⁸ У попередньому повідомленні, ми виявили, що частина епістолярій Г. Сковороди написана правильною книжною мовою (з більшим чи меншим наближенням до живої української), відповідно й дієслова у текстах частини листів функціонують у книжних граматичних формах. Див. Вербовий М., Вербова Н. із спостережень над мовою листування Гриворія Сковороди/. Філософська, педагогічна та літературно-мистецька спадщина Г. С. Сковороди/ (Матеріали Всеукраїнських міжвузівських Сковородинських читань з нагоди 200-річчя з дня смерті мислителя). — Кривий Ріг, 1994. — С. 121—122.

традицією, з біблеїзмами в широкому сенсі слова» продовжили Т. Шевченко, П. Куліш, М. Дрогоманов⁹.

Багатство народної лексики, відображене текстом байок Г. Сковороди, дозволяє, перефразовуючи висновок ученого про мову перекладів Святого Письма І. Галятовського, сказати, що філософ старався бути зрозумілим для народу й вибирав слова поточної української мови, що їх тоді уживали. Коли це мати на увазі, то тоді «русизми» в текстах Г. Сковороди стануть ясніші, й менше їх буде¹⁰.

Стаття, зрозуміло, має тільки попередній характер, тому вона більше ставить питання, аніж розв'язує їх.

⁹ Шевельов Ю., О. О. Потебня і стандарт української літературної мови //Мовознавство, 1992, № 3. — С. 63.

¹⁰ Сімович В. Українське мовознавство. Розвідки й статті //Упорядкування й вступна стаття Юрія Шевельова. — Юніверсіті оф Оттава Пресс, Оттава, Канада, 1981. — С. 142.